

Tarina tarinoiden takana

Historiatietoisuus ja ajassa olemisen taito

Haluatteko kuulla tarinan siitä, miten pääsin opiskelemaan historiaa? Elettiin alkuvuotta 2007. Olin juuri suorittanut asepalveluksen ja edessä oli työn- ja pääsykokeisiinluvuntäyteinen kevät. Olin hakenut opiskelemaan historiaa jo kahtena aiempana vuotena. Ensimmäisellä kerralla ylioppilaskirjoitukset, toisella armeija, hidastivat pääsykokeisiin lukemista niin, että ovet yliopistolle eivät auenneet. Nyt tilanne oli toinen, olin aiempia vuosia vapaampi paneutumaan pääsykokeisiin. Vaikka olin motivoitunut ja sinnikäs sisään yrittäjä, hiipi realismi mieleen. Jollen kolmannella kerralla pääsisi sisään, ajattelin sen olevan merkki siitä, etten ole tarpeeksi kyvykäs historiassa. Päätin antaa historialle vielä viimeisen mahdollisuuden. Jos tärppäisi niin tärppäisi, jos ei, olisi aika katsoa jotain muuta hommaa.

Elämämme on täynnä vastaavan kaltaisia pieniä ja suuria tarinoita. Osa, kuten minun pieni tarinani, ovat yksityisiä ilman yleisempää merkitystä. Osa niistä on tuttuja suuremmalle joukolle, kuten vaikkapa argumentit siitä, miten maidon juominen on terveellistä tai miten korruptio Suomessa on vähäistä, vaikka samaan aikaan erilaiset hyvä veli -verkostot suhmuroivat taustalla. Jotkin tarinoista kääntyvät huonosti kielelliselle tasolle, vaikka moni ne tunnistaakin; aivan kuin ne olisi kirjoitettu dna-rihmojemme väliin. Tällaisia tarinoita voivat olla vaikkapa huomaamattomat kasvat tai sananlaskut, mutta myös hyvin haitalliset ja vaaralliset ennakkoluulot, kuten sukupuoliroolit tai rasistiset oletukset ihmisroduista ja niiden paremmuusjärjestyksestä.

Yhteistä kaikille tarinoille on se, että ne kuvaavat jollain tavalla meitä, elämäämme ja ajattelutapojamme. Vaikka ne yleensä ovat kuvauksia menneisyydestä, kiinnittyvät ne samaan aikaan nykyisyyteen ja luotaavat myös tulevaan. Yhteistä on myös se, että vaikka jokainen tarinoista on kertojalleen totta, on ne mahdollista kertoa lukemat-

tomalla eri tavalla riippuen siitä, mitä merkityksiä olemme niihin yksilöinä tai yhteisenä ladanneet ja mitä näistä merkityksistä katsomme parhaaksi sillä kertaa ottaa käyttöön. Alun esimerkkitarina voidaan lukea ”kolmas kerta toden sanoo” tai ”kova työ palkitsee”-tyylisenä kehityskertomuksena, mutta yhtä hyvin siitä voi lukea selittelyä aiempien vuosien epäonnistumisista tai ylipäättään sen, miten ymmärrän ja selitän syy-seuraussuhteita elämässäni. Valinta kertoa tarina kuvanee sitä, mitä pidän kertomisen arvoisena eli merkityksellisenä.

Tarinoiden ja niiden merkitysten käyttö vaativat taitoa. Saksalainen historiandidaktikko ja filosofi Jörn Rüsen kuvaa tällaista taitoa historiatietoisuudeksi. Hänen ajattelussaan historiatietoisuus on pienten ja suurten historiakerromusten – narratiivien – käytön taitoa, jossa valjastetaan menneisyys osaksi yksilön tai yhteisen itseymmärrystä. Siksi historiatietoisuus on myös taitoa asettua mielekkäästi ajan virtaan menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden ristiaallokkoon.¹

Mitä syvempi tai laajempi historiatietoisuus on, sitä kyvykkäämpää on narratiivien käyttö. Pinnallisimmillaan historiatietoisuus on Rüsenin mukaan traditionalistista, jolloin historia näyttäyty muuttumattomana ja historialliset narratiivit otetaan annettuina. Tällöin ihminen voi ajautua historian vangiksi. Syvimmillään historiatietoisuus on geneettistä, jolloin kaiken muuttuvuus ja inhimillisen elämän moninaisuuden ja kompleksisuuden ymmärrys ovat historiatietoisuuden määrittäviä tekijöitä. Niiden lisäksi sen hyväksyminen, että narratiiveja voi tulkita lukuisilla, jopa ristiriitaisilla tavoilla, on tähdellistä.²

Tarinoita kerrotaan nykyään paljon, ehkä enemmän kuin koskaan, ja sosiaalisen median kaiuttamana luonteeltaan yksityisetkin tarinat kantautuvat kauemmaksi ja useampien henkilöiden korviin kuin aiemmin. Vaikka kiihtyvä tarinatalous ja sen lieveilmiöt ovat saaneet ana-

1. Jörn Rüsen, *Historical Consciousness. Narrative Structure, Moral Function, and Ontogenetic Development*. Teoksessa: Peter Seixas (toim.) *Theorizing Historical Consciousness*. University of Toronto Press 2004, 63–85; Sirka Ahonen, Taaksepäin katsoen. Puoli vuosisataan historianopetussotia. *Kasvatus & Aika* (2020), 129–139.

2. Rüsen 2004, 70–78.

lyytikkonsa ja kriitikonsakin esimerkiksi monitieteisestä Kertomuksen vaarat projektista, historian rakenteellisesta narratiivisuudesta ihmisen elämän kannalta keskustellaan vähemmän. Keskustelu historian käytöstä sivuaa osaltaan aihetta, mutta keskustelu on usein negatiivissävytteistä puhetta historian poliittisesta käytöstä, ja sitä käydään valtiotasolla. Harvemmin keskustellaan yksityishenkilöiden tarinallisesta, ja siksi historiaan viittaavasta päivittäisestä valintojen mikro-politiikasta, vaikka se koskettaakin meitä kaikkia. Siinä historia voisi merkityksellistyä kaikille välttämättömäksi taidoksi ”olla ajassa” mielekkäällä tavalla ja viestiä siitä muille uskottavalla ja eettisesti kestäväällä tavalla.

Nykyään historiassa ja sen oppimisessa tärkeäksi ajatellaan historiatietojen ja -taitojen, kuten historiallisen ajattelun omaksumista, syy- ja seuraussuhteiden sekä muutoksien ja jatkuvuuksien ymmärtämistä. Nämä kaikki ovat tärkeitä taitoja, mutta historia ei tyhjene yksin niihin. Ne eivät kaappaa elämän ja ajallisuuden

mysteeriä, josta historiassa on myös kysymys. Niiden lisäksi tarvitaan ajassa olemisen taitoa ja syvää historiatietoisuutta. Sitä, miten rakentaa tarinoista täynnä olevassa totuudenjälkeisessä ajassa itseymmärrystä suhteessa kerrottuihin tarinoihin, muihin ihmisiin sekä ennen kaikkea menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen.

Kysymys tarinoista kytkeytyy historiaan ja sen merkitykseen, mutta ei ole ihan uusi. Jo 1800-luvun loppupuolella Friedrich Nietzsche kirjoitti pohtiessaan historian haittoja ja hyötyjä näin: ”Totta kai me tarvitsemme historiaa, mutta aivan eri syistä kuin tiedon puutarhoissa maleksivat joutilaat, vaikka he jaloudessaan halveksisivatkin meidän karkeita ja hienostumattomia tarpeitamme. Toisin sanoen me tarvitsemme sitä elämää ja toimintaa varten.”³ Näihin sanoihin on helppo yhtyä. Tarvitsemme historiaa tietääksemme mitä oli olla ihminen menneisyydessä, mutta ennen kaikkea tarvitsemme sitä selvittääksemme, mitä on olla ihminen nyt ja tulevaisuudessa.

FT Mikko Hiljanen
Jyväskylän yliopisto

3. Friedrich Nietzsche, *Historian hyödystä ja haitasta elämälle*. JULPU 1999, 9.